

MUNI
FSS

Psychologie nadaných dětí

Šárka Portešová
FSS MU
Joštova 10, Brno
portes@fss.muni.cz

Které nadané děti obtížně identifikujeme a nejčastěji ztrácíme?

Identifikace nadaných žáků v historii, ve výzkumech, v realitě

Šárka Portešová

Píše se rok 2000..

- Nadaní žáci mohou odcházet do víceletých gymnázií – do šestiletých po ukončení 7. ročníku ZŠ a do osmiletých po ukončení 5. ročníku ZŠ.

Od té doby..

Školský zákon, 2005

Koordinátoři

Vyhlášky

Koncepce 2014 - 2020

Talentcentrum NIDV

PPP

Metodické materiály

Sítě podpory nadání, krajská pracoviště

Standard komplexní
diagnostiky MN, NUV

Publikace, testy

Psychologové, pedagogové, speciální pedagogové

Počty MN žáků v roce 2014/5

Kraj	1.stupeň				CELKEM
	MŠ	ZŠ	2. stupeň ZŠ	SŠ	
Praha	55	162	21	7	245
Středočeský	15	56	12	0	83
Jihočeský	45	60	20	6	131
Plzeňský	10	23	10	5	48
Karlovarský	0	17	15	2	34
Ústecký	3	52	16	12	83
Liberecký	0	17	8	4	29
Pardubický	4	7	2	0	13
Královéhradecký	10	65	8	0	83
Moravskoslezský	13	34	21	4	72
Olomoucký	76	129	43	4	252
Zlínský	7	65	13	2	87
Jihomoravský	29	131	49	10	219
Vysočina	6	45	19	9	79
CELKEM	672	862	257	65	1456

KORC

MI
S

Proč je tak málo identifikovaných nadaných žáků?

Někteří rodiče nechtějí jít s dětmi do PPP

Není jich tolik, za 30 let jsem měla 1 nadaného žáka

Hlavní důraz na znevýhodněné děti

Mnoho žáků ve třídě

Nedostatek času na nadané

Nejsou peníze na další speciální kurzy

Nedostatek poznatků o identifikaci

Nedostatek metod pro školy

Inkluze

Neochota

Neprobíhá systematické vyhledávání

Mnoho byrokracie

Každý nemůže být nadaný

Složení obyvatelstva

Vývojové studie geniality

L.M.Terman (1877-1956)

Otázka: Jaké jsou nadané děti?

Lewis Madison Terman (1877-1956)

Nemocní, slabí, sociálně nezdatní, podivíni, izolovaní?

- **První longitudinální výzkum nadaných dětí (r.1921)**
- Nominace učiteli **IQ test (140 IQ)** zařazení do výzkumu
- 1528 dětí
- Sledování dodnes (cca 100 osob), končí v roce 2020

Hlavní Termanovy závěry

„Nadané děti jsou nejen akademicky výjimečné, ale jsou rovněž nadprůměrné po stránce fyzické, zdravotní a v oblasti sociálního přizpůsobení, a mají rovněž nadprůměrné morální postoje, měřeno testy charakteru a vlastností“ (1925, str. 230).

„Nadané děti vynikají ve všech oblastech a skórují vysoce ve výkonových testech a v testech schopností.“

Stanou se mimořádně úspěšnými dospělými

50. léta 20. století (subjektům 40 - 50 let)

Jak jsou úspěšní v životě?

Dobré zdraví, pracovně produktivní, stabilní rodinné vztahy

Nikdo se nestal slavnou, známou osobností.

Elementary School at Hunter College 'Genius school'

Rena Subotnik a kol.

80. léta 20. století

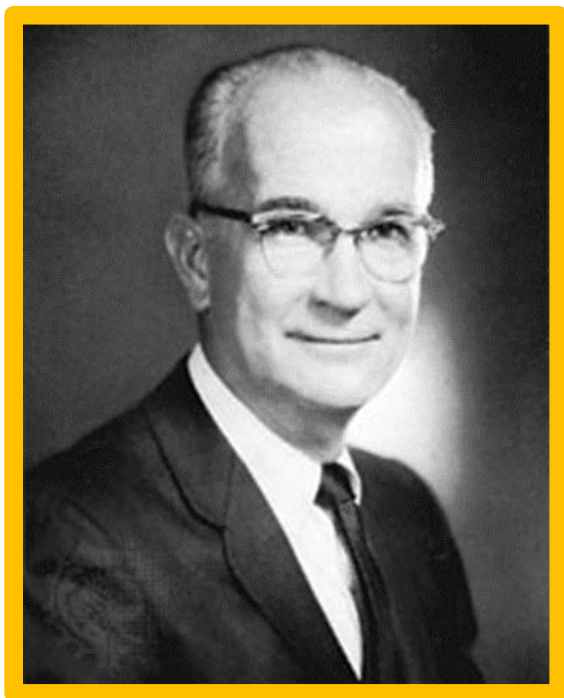
- 156 bývalých absolventů
- IQ více než 140
- 40 - 50 let
- Termanova metodologie
- Termanovy dotazníky
- Stejně analýzy

Dobré zdraví, produktivní, stabilní rodinné vztahy
Nikdo se nestal slavnou, známou osobností.

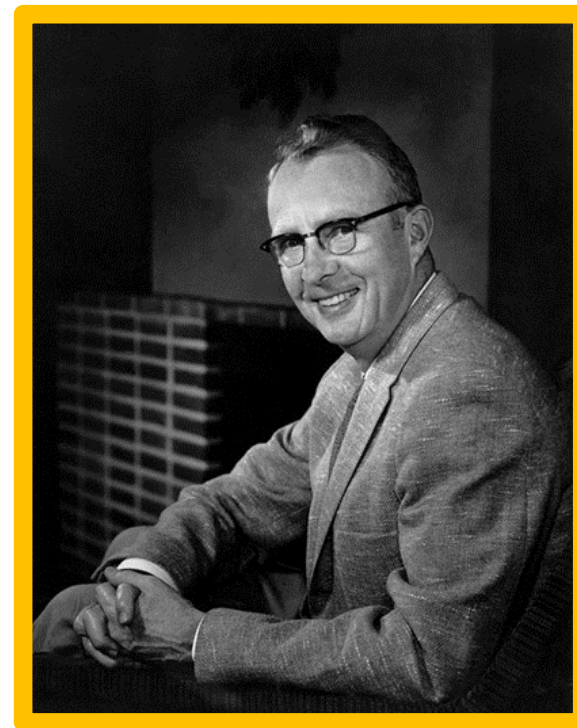
Kolem roku 2000 se ukázalo...

William Shockley

Dyslektik?

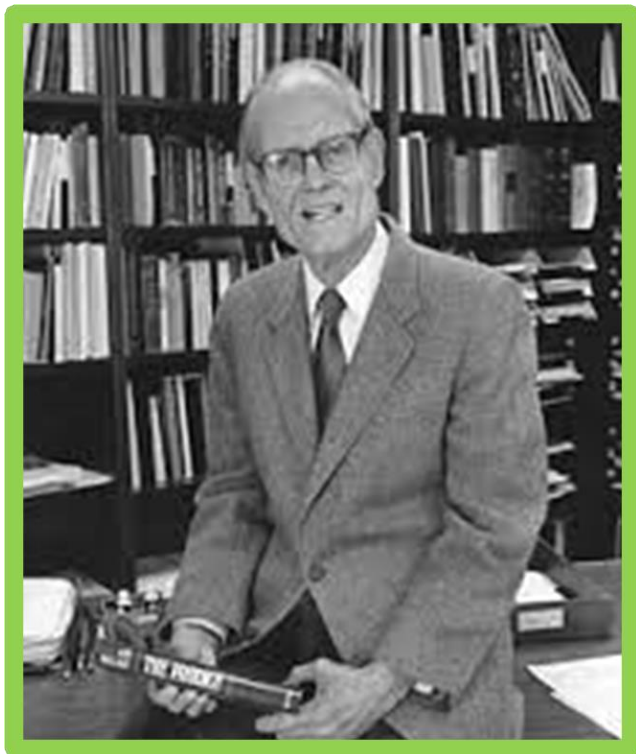
Luis Alvarez

Nedostatečná znalost Aj?

Studie matematicky mimořádně nadaných dospívajících

Julian Stanley 1918 – 2005

The Study of Mathematically Precocious Youth (SMPY) 1971

Otázka:

Jak lépe identifikovat a nejlépe vzdělávat nadané děti?

13 letý chlapec Joseph Bates, student „zero“

- **SAT- Matematika;**
- **SAT-Verbální schopnosti;**
- **Vizuálně-prostorový test:** hraje zásadní roli v technice a v inovacích.

- Mají odlišné vzdělávací potřeby
- **Identifikace musí být ihned propojena s odlišným způsobem vzdělávání**
 - Kurzy pro vyšší ročníky
 - Kurzy na univerzitě
 - Speciální zrychlené univerzitní kurzy, kompaktné kurzy, místo 135 hodin pouze 90
 - Letní školy
 - Speciální poradenství
 - Talent Search, dlouhodobé sledování

Výsledky studie po 45 letech

David Lubinski

Camilla Benbow

Sledováno 5000 nadaných

- Významně úspěšní, 40% doktoráty, stovky patentů, mimořádné pozice ve státě (právníci, ekonomové, lékaři).

Je třeba sledovat schopnosti v doménách, nikoli globální IQ

- Propojit schopnosti se zájmem, motivací studentů
- Podporovat vytrvalost
- Strategické riskování
- Schopnost překovávat strach, překážky
- Sociální dovednosti – kontakt se stejnými spolužáky

Renzulliho přístup

Mimořádně nadané děti v útlém věku

Leta S. Hollingworth (1886 – 1939)

Otázka

Jaké jsou extrémně nadané děti v útlém věku?

Výzkum 12 dětí s **IQ nad 180.**

Dítě E a další...

Šestileté děti obvykle nejsou schopné najít zálibení v dlouhotrvajících komplikovaných hrách, které vedou ke vzdáleným cílům; spoluhráčům s běžnou inteligencí přirozeně vadily jeho stálé snahy nějak hry upravit a organizovat je pro dosahování vzdálených cílů.

Chlapec, odkázán sám na sebe, rozvinul jako hlavní formy své hry komplikované matematické výpočty, sběratelství, četbu a hry s imaginárními kamarády.

- **Problémy:**
 - najít si kamarády,
 - přizpůsobit se spolužákům,
 - problémy s konformitou.

Kognitivně x afektivní x motorické disharmonie

- „Mít inteligenci dospělého a emoce dítěte, to vše v těle dítěte, přináší jisté obtíže.... Čím mladší dítě je, tím jsou problémy **větší...mezi 4. a 9. rokem** jsou, zdá se, problémy největší (Hollingworth, 1931).“
- Čím větší je rozpor mezi fyzickým a kognitivním vývojem, tím více se dítě cítí být jiné a často díky tomu i izolované.

Vzdělávání

„V běžné třídě ztrácejí děti s **IQ 140 polovinu času**. Ty, které mají **IQ 170 již ztrácejí čas všechn**. Pokud nemají co dělat, jak mohou zformovat cílenou snahu, respekt k zadaným úkolům nebo zvyk systematicky pracovat? (1942)“

Sociální vyloučení – podvýkon – snaha maskovat schopnosti – emoční problémy

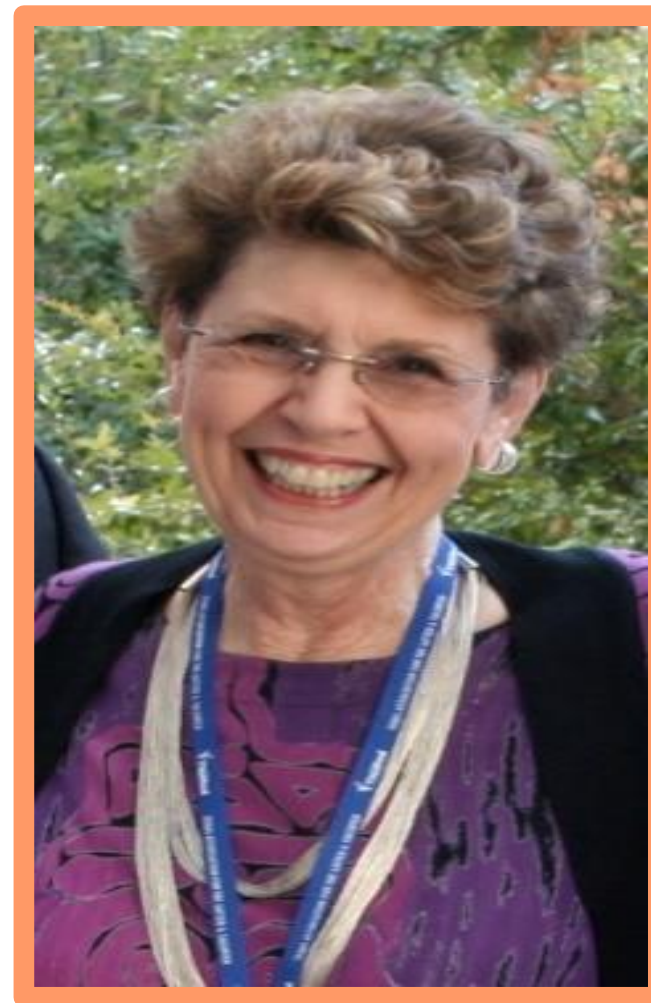

Nutnost propojit identifikaci se vzděláváním, poskytovat těmto dětem poradenství

Založila vlastní školu pro nadané ve věku 7-9 let.

Dvojí výjimečnost jako disharmonie asynchronie

- Neexistuje pouze rozpor mezi kognitivním vývojem a emočním
- Asynchronie mohou existovat i mezi schopnostmi žáka – **mimořádné schopnosti x handicap**
- Dvojí výjimečnost – nadání s handicapem
- Klíčový je **důraz na schopnosti, nikoli na handicap**

Martin

- Časný čtenář
- Identifikován v MŠ
- Absolvoval několik testování v PPP
- „Charakter speciálních potřeb je ovlivněn MN“
- Žádný stupeň podpory, doporučeno se objednat k dalšímu vyšetření během 1. třídy

Současnost

- Čte, píše, počítá
 - Začíná 1. třídu, nemá vypracován IVP
- **Zatím v systému identifikovaných žáků není**

Kája

- Mimořádný zájem o čísla o řešení matematických úloh
- Identifikován v MŠ
- Mimořádně nadaný v 1. třídě (PPP)
- IVP v ZŠ, akcelerace v matematice – chodil do vyššího ročníku

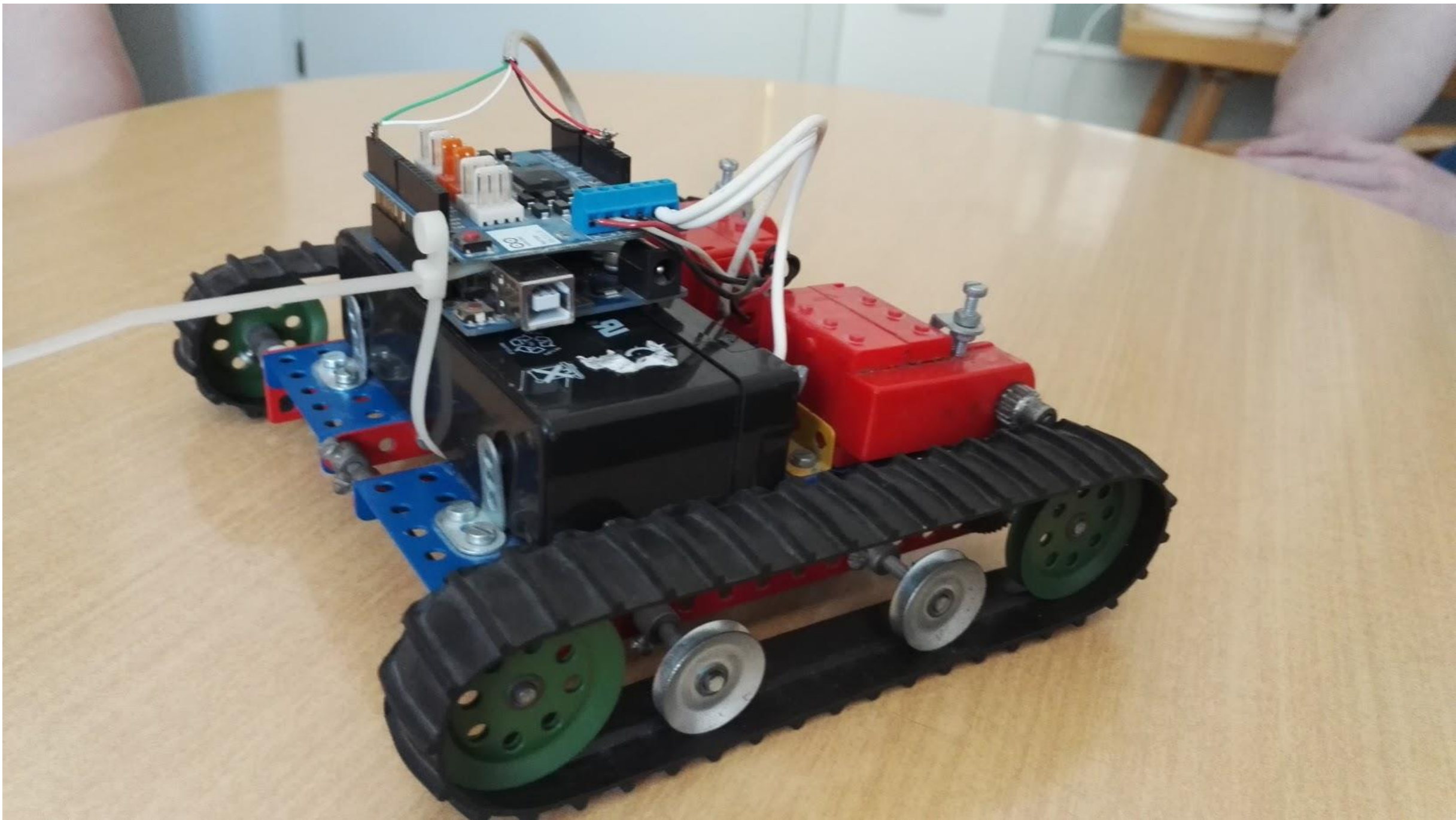
V současnosti

- 5. třída, vesnická škola
 - Nenašel se odpovídající pedagog matematiky, který by ho dále systematicky rozvíjel
 - Domácí vzdělávání
 - Rodiče neměli již o IVP zájem
-
- **Byl zařazen v systému jako mimořádně nadaný, už není**

Tomáš

- Identifikován před první třídou jako všeobecně mimořádně nadaný
- Přeskočení 2. ročníku

V současnosti

- 8. třída
- Vývoj zájmu a schopností se výrazně profiloval k technice a robotice
- **Ve škole nepodává mimořádné výkony**
- Rozvíjí se výhradně v mimoškolní aktivitě (robotika), **ale hlavně sám.**
- Hledá si zdroje, kurzy, informace

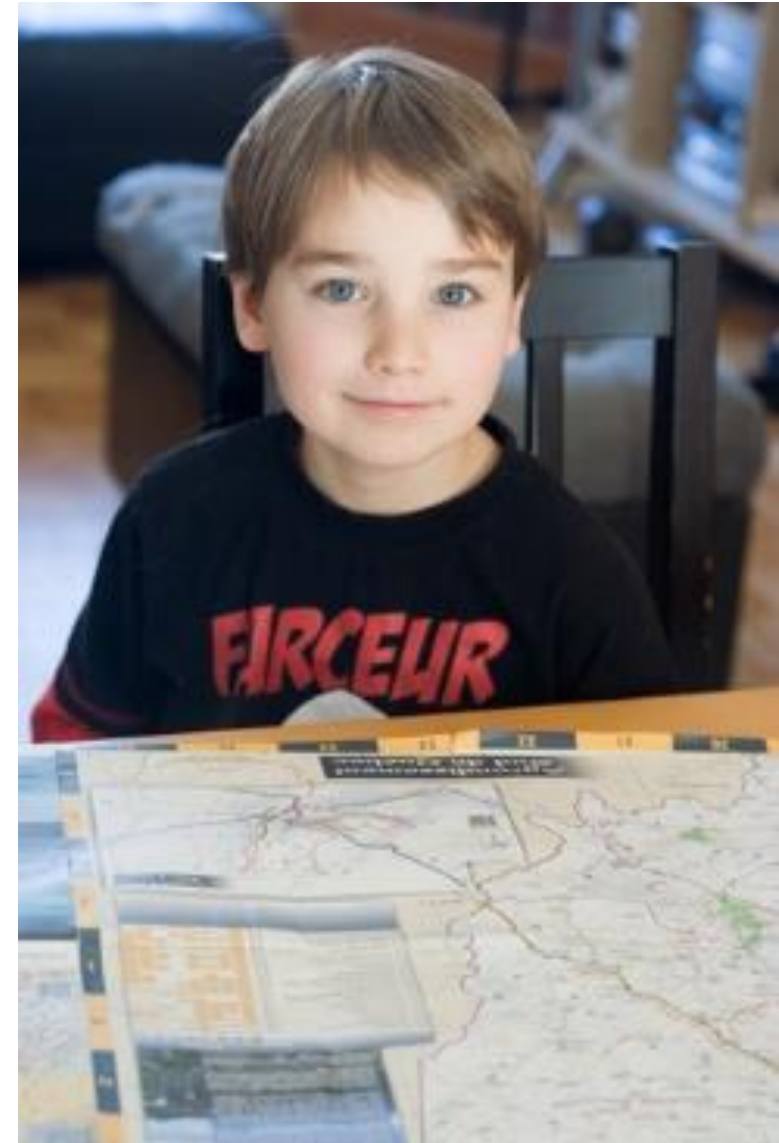
Byl zařazen v systému, ale již není.

Matěj

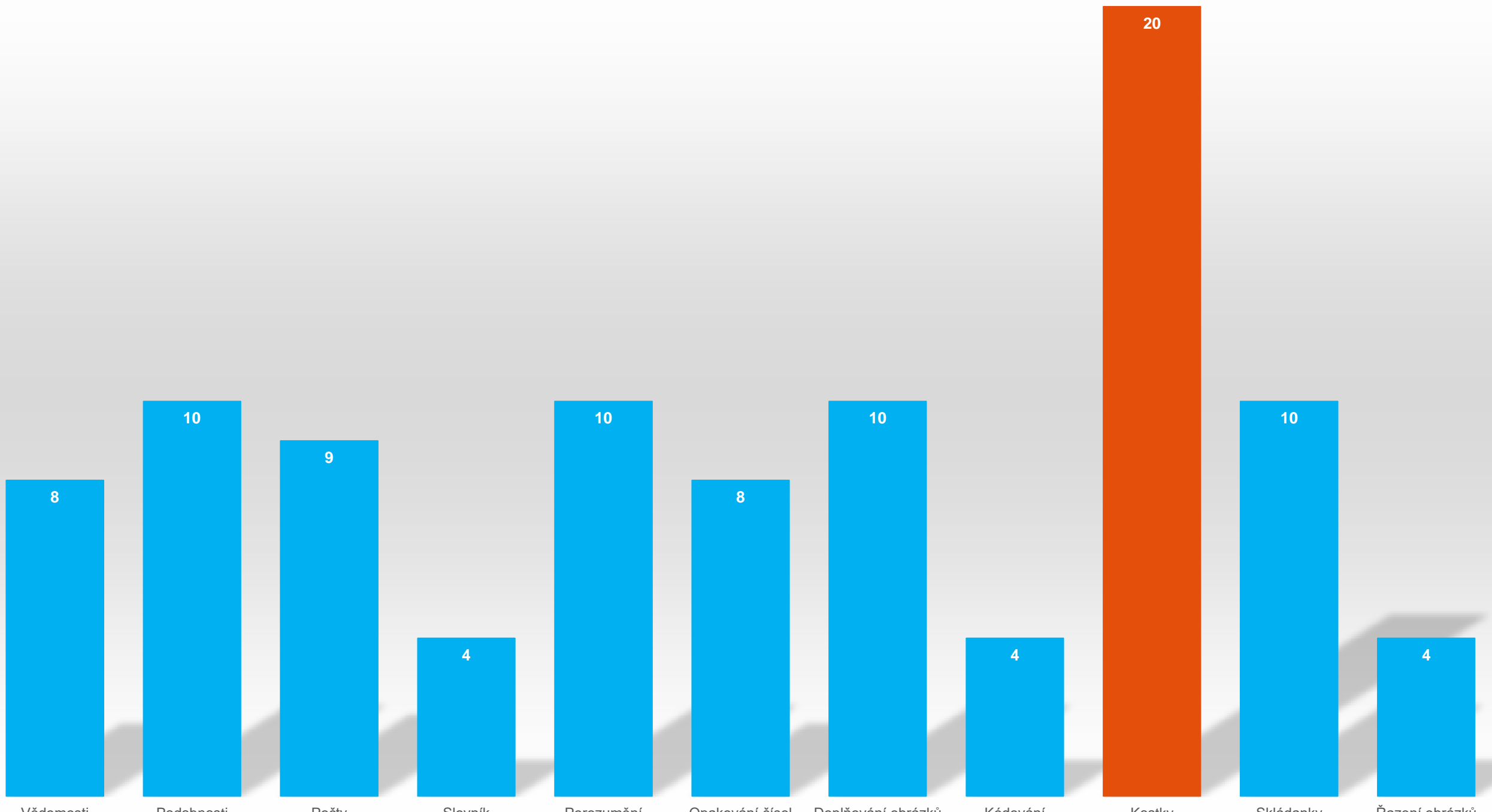
Dvojí výjimečnost

- Nadání a AS syndrom – lehká forma, spíše AS rysy
- Absolvoval v SPC a u klinické psycholožky několik vyšetření
- Identifikován v SPC pouze AS syndrom
 - Nízká tolerance ke změnám
 - Problém v sociálních vztazích
 - Problém s hrubou motorikou
 - Průměrné schopnosti..

Ikdyž....

Profil schopností

V současnosti

- 1. třída
- **Není v systému mezi žáky s dvojitou výjimečností, pouze AS syndrom**

Jáchym

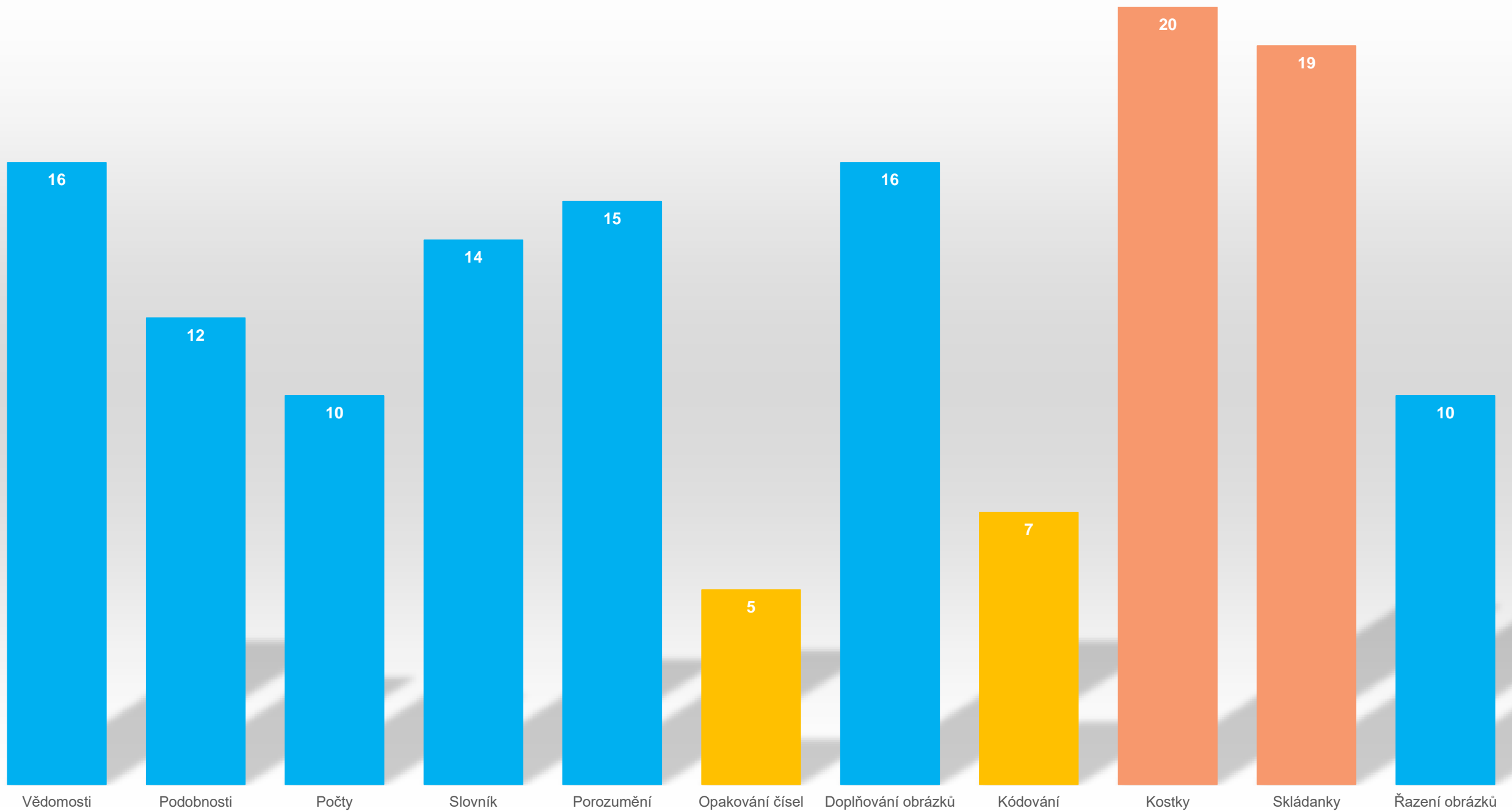
Výborná logická úvaha, matematické schopnosti,
myšlení v souvislostech, tvořivost

X

Ve škole pomalý, příliš chybný, špatná
krátkodobá paměť

Identifikován v PPP jako dyslektik

Profil schopností

Podle jakých charakteristik se podle Vás nejlépe MN pozná?

- Rychlé reakce
 - Rychlé tempo
 - Úkoly má vyřešeny vždy mezi prvními
 - Rychlejší úsudek
-
- Neschopnost řešit jednoduché úkoly v limitovaném čase
 - Naopak úspěšní jsou při dlouhých náročných problémech v nelimitovaném čase

V současnosti

- 8.třída
- Důraz na nápravu dyslexie
- Rozvíjí se sám mimo školu
- **V systému mezi žáky s dvojí výjimečností nebyl a není**

2.třída
Petr

MUNI
FSS

V současnosti

- Běžné vzdělávání
- O tvořivém nadání nikdo neuvažuje
- Hluboký vnitřní zájem
- Flow (plynutí)
- Originalita

Martina

- Identifikována ve 3. třídě
 - Všeobecně mimořádně nadaná
 - Vysoké celkové IQ
 - Samé jedničky
 - Každý rok účast v 5 – 7 soutěžích
 - Je zařazena v systému podpory nadaných studentů
-
- **Je mezi identifikovanými nadanými studenty**

Které děti ze systému ztrácíme?

S velmi vyhraněnými jednostrannými schopnostmi

Podvýkonné

S pomalým pracovním tempem

Extrémně nadané v útlém věku

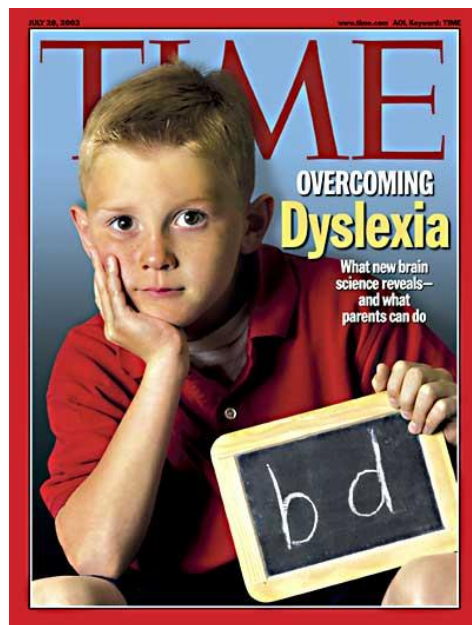
S dvojí výjimečností

Mimořádně tvořivé

<https://csinewsletter.ecomailapp.cz/public/show/60406/78/4aaa71f5895124292046500544638326>

Dvojí výjimečnost

Nadané děti s handicapem

Definice

Chytré děti s významnými problémy v oblasti učení“

Tyto děti se jeví jako průměrné, jelikož jejich nadání a porucha se vzájemně ruší.

Paradoxní žáci

Proč se tolik nezaměřovat na handicapy?

- Snižování sebedůvěry
- Snižování motivace
- Stres

MUNI
FSS

Nadané děti s poruchou učení

Základní východiska dvojí výjimečnosti

Rozumové nadání + Porucha učení

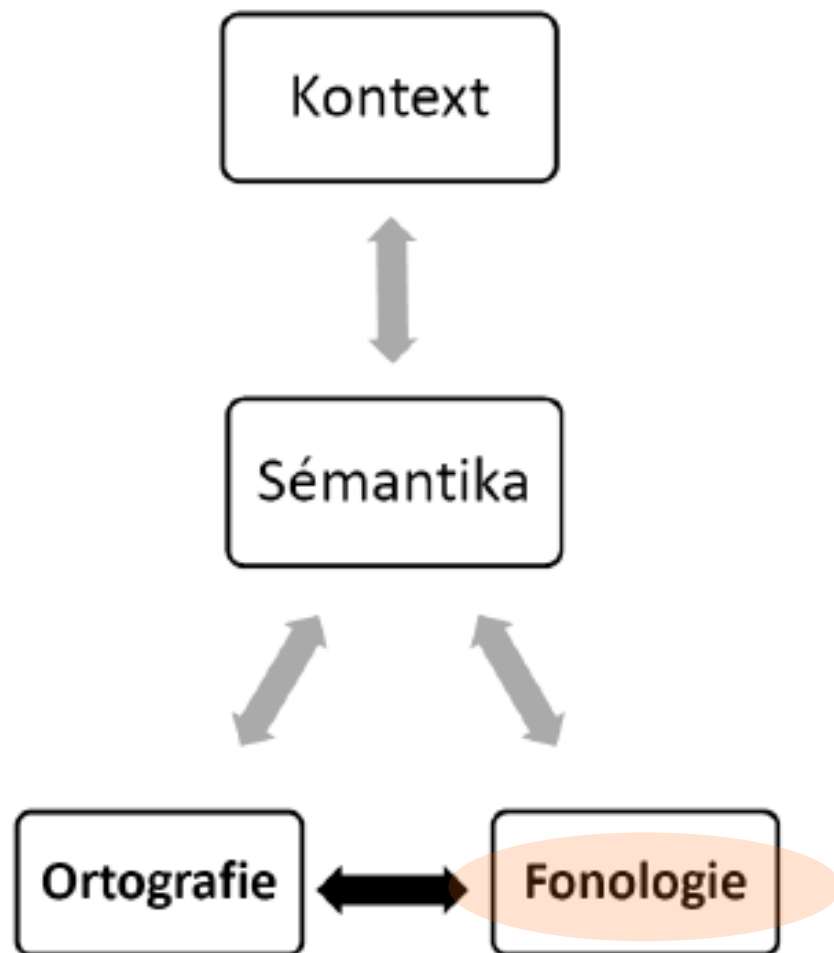

Podvýkon, neprospěch, stagnace rozvoje, psychické problémy..

Vymezení dyslexie

„Dyslexie je specifická porucha učení neurobiologického původu. Je charakterizována obtížemi v přesném a/nebo plynulém rozpoznání slova a sníženými schopnostmi hláskovat a dekódovat. Tyto obtíže obvykle pramení z deficitu ve **fonologické složce jazyka**, který je často nečekaný vzhledem k dalším kognitivním schopnostem a poskytnutí efektivních instrukcí ve vyučování.“ (str.2)

Čtení

Máte ve škole rozumově nadané dítě s dyslexií?

Ne, v naší škole jsou buď nadané děti
nebo děti s poruchami učení.

300 učitelů z celé ČR

Setkali jste se ve své praxi s nadaným žákem s poruchou učení?

80% učitelů odpovědělo

Ne, zatím ne.

M U N I
F S S

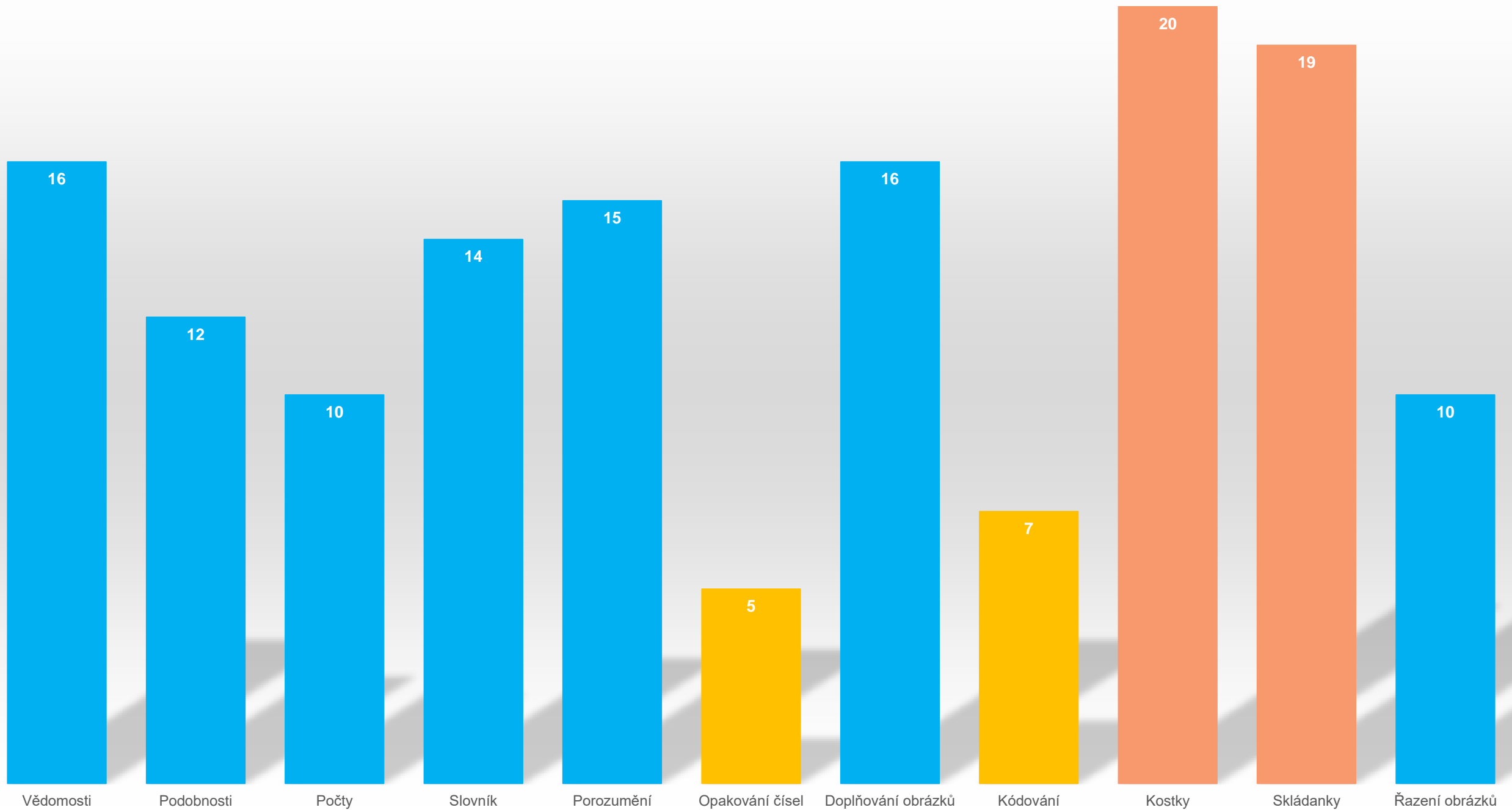
Proč je tak obtížné tyto děti identifikovat?

Dvojí výjimečnost

Přítomnost nadprůměrných schopností a různě závažných handicapů je typickým znakem všech nadaných dětí s handicapem

Profil schopností

Podle jakých charakteristik se podle Vás nejlépe nadaní žáci poznají?

- Rychlé reakce
 - Rychlé tempo
 - Úkoly má vyřešeny vždy mezi prvními
 - Rychlejší úsudek
- x
- Neschopnost řešit jednoduché úkoly v limitovaném čase
 - Naopak úspěšní jsou při dlouhých náročných problémech v nelimitovaném čase

Chybné předpoklady

1. Nadané dítě = šikovné dítě
2. Nadané dítě = úspěšné dítě ve všech předmětech

Handicapy

- **ve fonologickém zpracování řeči** (obtíže v rozpoznání, uchovávání a vybavování základních funkčních jednotek řeči, tedy tzv. fonémů),
- **v rychlém vybavování přesných slov**, jež označují předmět nebo vyjadřují myšlenku,
- **v paměti**, zejména krátkodobé, sekvenční a mechanické,
- **v pracovní paměti**, zejména ve schopnosti podržet akustické nebo řečové informace v krátkodobé paměti a současně zpracovávat přicházející novou informaci,
- **v pracovní rychlosti**, tedy ve schopnosti rychle přijmout, zpracovat a použít novou informaci,
- **ve schopnosti sluchového a sekvenčního**, tedy po sobě jdoucího zpracování informací,
- **v exekutivních funkcích**, zejména ve schopnosti plánovat, organizovat, realizovat i měnit vlastní poznávací úsilí.
- **v koncentraci pozornosti v určitých oblastech.**

Schopnosti

- Schopnost vysoce logického způsobu myšlení,
- schopnost řešit mentálně náročné úkoly a problémy,
- schopnost zdůvodňovat, argumentovat,
- schopnost systémového zpracování informací,
- schopnost rychle pochopit celek,
- schopnost hledat souvislosti mezi myšlenkami, událostmi a předměty,
- vytrvalost při zvládání logicky náročnějších úkolů,
- dobrá základna znalostí v určitých oblastech,
- upřednostňování nového a složitějšího,
- zvědavost, schopnost samostatného vyhledávání informací,
- verbální a /nebo vizuálně-prostorové schopnosti,
- tvořivost, imaginace

Schopnosti	Handicapy
Schopnost abstraktního myšlení.	V rychlém zpracování řeči.
Schopnost rychle odhalit vztah příčina-následek, podstatné souvislosti.	V rychlém vybavování přesných slov.
Schopnost dlouhodobé koncentrace pozornosti.	V pracovní paměti.
Kvalitní krátkodobá i dlouhodobá paměť.	V pracovní rychlosti.
Rychlý rozvoj řeči.	Ve schopnosti sluchového a sekvenčního zpracování informací.
Zvídavost.	V exekutivních funkcích
Různorodost zájmů nebo jeden hluboký zájem.	

Špatná paměť na fakta.
Špatná krátkodobá paměť. Problémy s
memorováním.

Lepší dlouhodobá paměť.
Schopnost třídit informace, srovnávat,
klasifikovat.

Problémy v oblasti čtení, psaní, užívání
gramatických pravidel.

Dobrá slovní zásoba i slovní produkce.

Velké problémy s „jednoduchými úkoly“ -
sčítání, odčítání, s jednoduchým, po
sekvencích jdoucím učebním materiálem.

Schopní komplexních matematických
manipulací a operací. Abstraktní
uvažování. Lepší výsledek v náročnějších
úkolech.

M U N I
F S S

Chybné předpoklady?

1. Nesprávný předpoklad

Žák nemůže být mimořádně nadaný a současně mít poruchu učení !

Charakteristiky, jež brání identifikaci nadání	Charakteristiky, jež podporují identifikaci nadání
Frustrace z neschopnosti zvládnout určité školní dovednosti.	Výborná slovní zásoba i její užívání.
Naučená bezmocnost.	Výjimečné analytické schopnosti.
Nedostatek motivace.	Vysoká míra tvořivosti.
Rušivé chování ve třídě.	Vysoká míra produktivity (zejména v oblasti zájmů.)
Perfekcionismus.	Výjimečná schopnost řešit problémy.
Zvýšená citlivost (například ke kritice, k pocitům ostatních.)	Schopnost přemýšlet o tvořivých řešeních.
Problémy s dokončováním úkolů.	Specifické schopnosti (umělecké, hudební, mechanické).
Nedostatek organizačních schopností.	Výborná paměť.
Nedbalost v práci.	Dobré schopnosti kritického myšlení.
Špatná schopnost poslouchat a soustředit se.	Neobvyklá schopnost vidět vztahy mezi myšlenkami a koncepty.
Selhávání při úkolech, které vyžadují dobrou paměť.	Výjimečná schopnost úsudku.
Nízká sebedůvěra.	Angažovanost v úkolu, motivace.
Nerealistická vlastní očekávání.	Touha znát, zkoumat a objevovat.
Nedostatek sociálních dovedností, problematický vztah k některým vrstevníkům (např. agresivita, obranný postoj.)	Řada speciálních schopností, smysl pro humor.

2. Nesprávný předpoklad

Žák, který selhává v triviu nemůže být nadaný !

Paní učitelka ZŠ:

Škola zařazuje děti do kategorií podle úspěchu nebo neúspěchu prvořadě v oblasti trivia. Pokud dítě vyniká v jiných oblastech, například v prostorové představivosti, tvořivosti a podobně, nemá možnost to prokázat a není hodnoceno jako nadané.

3. Nesprávný předpoklad

Porucha učení se projevív v češtině a nadání v matematice!

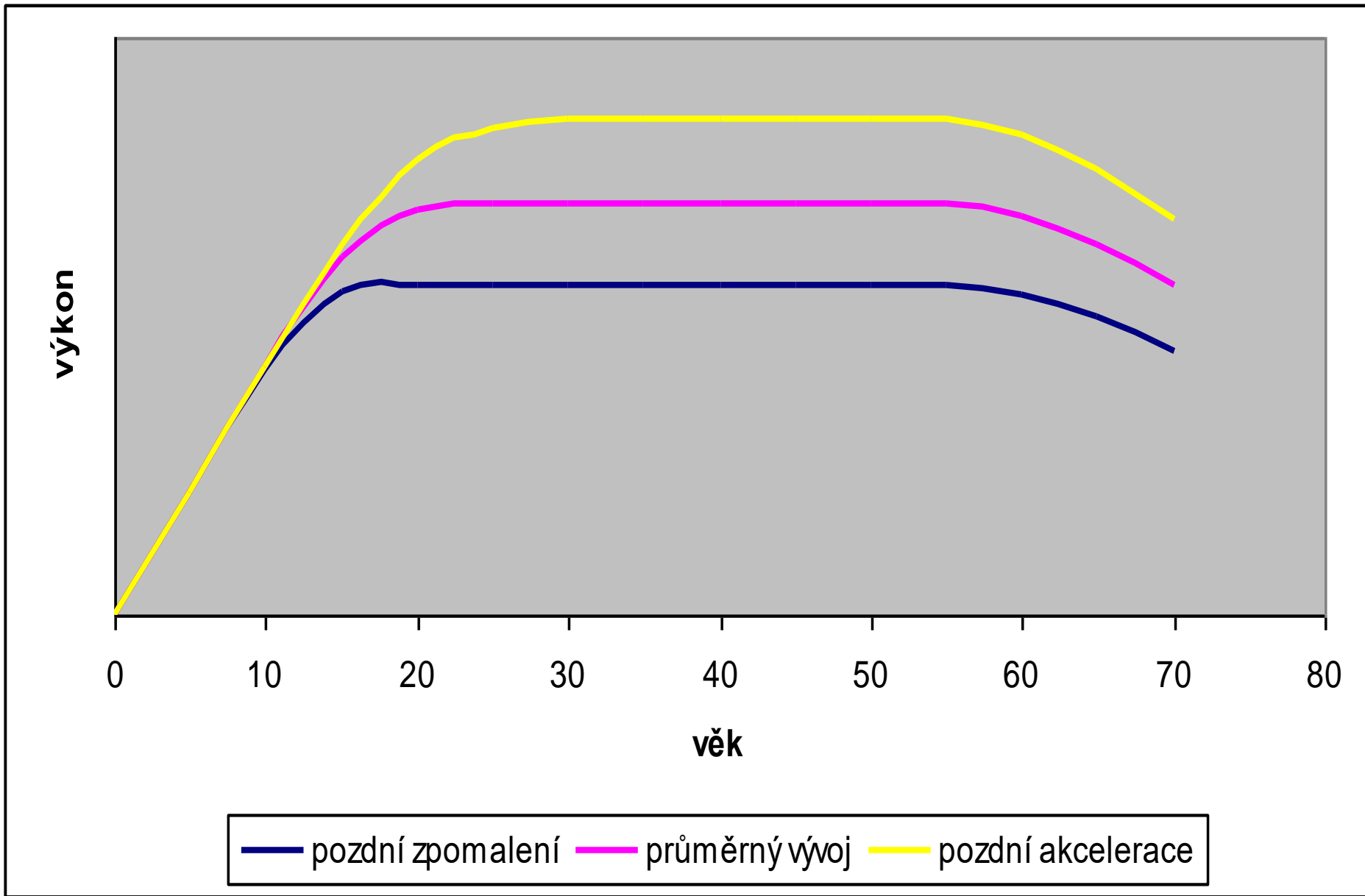
Nadání i handicap se obvykle projevují v rámci jednoho předmětu:

Dualita projevu schopnosti učení

MUNI
FSS

4. Vývojové hledisko

5. Kompenzace

- Paradoxní schopnost adaptace
- Kompenzace nevědomá, vedena snahou být průměrný – neodlišovat se
- Zmíněné **nevědomé** kompenzační mechanismy jsou totiž obvykle velmi nestabilní, „nefungují“ stále (nemoc, stres, nedostatek spánku a řada dalších příčin efektivní zapojení kompenzačních mechanismů významně znemožňují).
- vyžaduje významnou dávku kognitivní, emoční a fyzické energie
- Pokud tato energie není k dispozici, dochází k dekompenzaci a porucha nebo handicap se dostávají zřetelněji na povrch, případně může dojít i ke snížení výkonu i v jiné oblasti, než je deficit

Důsledek neodhalené kompetence

Úsilí \neq úspěch

Kompenzace ano, ale:

Pro přesné diferenciální diagnostice schopností a deficitů, musí následovat odborné vedení, nejčastěji speciálně-pedagogické, které cíleně vede dítě k překonávání handicapů a posilování a rozvíjení schopností těchto dětí.

Začarovaný kruh ?

Maskování schopností

Nízká očekávání

Snížená možnost prokázat svůj potenciál

M U N I
F S S

Schopnosti + handicap = paradoxní výkony

Paradox 1:

Jednoduché učivo je těžké a těžké je jednoduché

Na matematiku je velmi šikovný, má výborné logické myšlení. Dost mě ale zarazila například násobilka. Hlavně rychlost a zapamatování si násobků, jak jdou po sobě. A stejně tak i písemné násobení nebo dělení se zbytkem. To musí pořád dost procvičovat a vlastně v tom pořád dělá chyby. Jakmile je ale příklad logický, nemá problém. A to samé platí i v češtině. Když může začít používat logiku, tak podá vždycky stoprocentní výsledek, ale jakmile je to založeno na jednodušším, často pamětném učení, tak to je opravdu pro něj o dost těžší.

Problém

Rychlé a bezchybné zvládnutí jednoduchých a základních úkonů bývá někdy ve škole chybně hodnoceno jako jediný důkaz opravdového nadání v mladším školním věku.

Paradox 2:

Paměť na významové souvislosti, ale nedostatky v mechanickém učení a memorování

Martin

V dějepise si vždycky musím uvědomit souvislosti, jinak to nejde. Nějak si zapamatuji první letopočet a potom vím, jak ta událost dlouho trvala, kdy došlo jinde k jiné události a tak si to spíš odvozují. Prostě si nikdy nevybavím ty letopočty přesně.

Velký problém v úkolech, kdy si mají zapamatovat určitou učební látku nazpaměť, uchovat ji v dlouhodobé paměti a **rychle, zejména v po sobě jdoucích sekvencích, ji vybavovat**. Často jde například o násobky, hlavní města, vyjmenovaná slova, řady po sobě jdoucích čísel a podobně.

Problém: Dobrá znalost mechanicky naučených faktů a detailů bývá často chybně hodnocena jako skutečný důkaz výborně zvládnutého učiva.

Paradox 3

Rychlé neslovní myšlení a neplynulá řeč

Obtíže spojené s pohotovým slovním vyjadřováním a vybavováním přesných pojmů souvisí přímo s řečovou podstatou dyslexie.

Gustav

Mám význam, vím, co chci říct a nedokážu najít slovo. Stává se mi to často, když chci vyjádřit něco, co ve mě nějakou dobu vnitřně probíhalo, nad čím jsem nějakou dobu hodně vnitřně přemýšlel. V ten moment ale nejsem schopen najít ta slova i když je mi zcela jasný celý smysl toho sdělení. Ve škole mi to ale moc problém nedělá, tam dostanu něco a zase to vrátím ve stejných slovech nebo ve slovech vlastních, ale není to nic, o čem bych sám přemýšlel, nebo něco čím bych se opravdu vážně zabýval.

Sociální a emoční problémy

- Nejohroženější skupina mezi nadanými dětmi, s ohledem na riziko vzniku emočních a sociálních problémů.
- Emoční a sociální problémy, které vznikají při překonávání rozporu mezi schopnostmi a handicapem, mohou mít na rozvoj potenciálu těchto dětí ještě větší negativní vliv, než samotná porucha učení.
- Často zobecňují svá dílčí akademická selhání na celkový pocit vlastní neúspěšnosti.
- Mohou mít pocit, že jsou jiné, než většina ostatních.
- Mohou výrazně pochybovat o svých skutečných schopnostech.
- Mohou mít strach z neúspěchu, ale mohou se obávat i úspěchu.

Z dopisu maminky Daniela (14 let)

„Považuje se za hloupého, špatného a divného. Verbálně je velmi, někdy až moc, zdatný. Má velké všeobecné znalosti a velice vybroušený smysl pro humor. Schválně se odlišuje. Pochopil, že přizpůsobit se nedokáže a „jinost“ si zvolil za svoji cestu. Přesto je to pro něj východisko z nouze a rád by byl stejný, jako všichni. Neustále o sobě pochybuje. Velice rychle se vzdává, když má pocit, že něco nezvládne. Nesnáší neúspěch, ale ani nechce být chválen. Je to pro něj příliš zavazující... „